

Yttrande över förslaget till kyrkohandbok Svenska kyrkans utredningar 2016:1-3

Arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse (aKF) har beretts tillfälle att yttra sig över förslaget till ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan och lämnar härmed följande yttrande.

Arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse ser inget behov av en ny kyrkohandbok. Det skulle vara fullt tillräckligt att komplettera nuvarande kyrkohandbok med ytterligare alternativ samt tillåta församlingar att använda vilka melodier de önskar till mässans fastlagda liturgiska texter – såsom också föreslås i föreliggande handboksförslag (HBF 16).

Arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse avvisar föreliggande förslag och menar att om det över huvud taget ska kunna antas och fungera som kyrkohandbok för Svenska kyrkan först kraftigt måste bearbetas bl.a. utifrån de aspekter som nedan utvecklas.

1. Bibelanvändningen och anpassningen efter Bibel 2000

Det bibliska språket är det kollektiva språket för alla kristna. Det är ett gemensamt modersmål, även om vi talar olika dialekter. Jesu gärning och undervisning är beroende av Gamla testamentet, dess föreställningsvärld och språkbruk. Kyrkan och kristen tro är på samma sätt beroende av både Nya och Gamla testamentet, och utläggningar av dessa texter. ”Herrens sätt att tala” (Augustinus *Bekännelser*) fortsätter in i och formar ”kyrkans sätt att tala”.

Kyrkans traditionella gudstjänst är helt genomdränkt av detta modersmål, med direkta citat, alluderings och anspelningar på den heliga Skrift. Bibelns berättelser och händelser aktualiseras i firandet av frälsningsmysterierna. Det är ur den bibliska uppenbarelsen som liturgin hämtar sitt innehåll och sin kraft.

Genom små förändringar tunnans nu det bibliska vittnesbördet ut i handboksförslaget. Det finns många exempel på förändringar som visserligen kan godtas, men som innebär en

gradvis försvagning. Dels utelämnas pregnanta och adekvata uttryck, dels införs nya formuleringar som även om de inte strider mot kyrkans bekännelse är mer allmänt hållna. Modersmålet löses gradvis upp.

I direktiven ingår att anpassa handboken till Bibel 2000. Och i HBF 12 fördes ett klokt resonemang med utgångspunkten att ett flertal bibeltexter ingår i handboken och att ”ett stort antal liturgiska texter bygger på biblisk text”, men att något entydigt samband mellan en viss bibelöversättning och en kyrkohandbok inte finns. En grundläggande princip verkar finnas genom att direkta bibelläsningar hämtas ur Bibel 2000, medan det för enstaka fraser görs en avvägning från fall till fall huruvida ordalydelsen i Bibel 2000 ska följas eller inte. aKF delar denna grundläggande princip; just därför menar vi att det är tveksamt att göra förändringar av enstaka fraser i liturgin pga. en särskild bibelöversättning. I så fall behövs sannolikt snart ytterligare förändringar i kyrkohandboken, om Svenska bibelsällskapet går vidare och arbetar fram en ny översättning av Nya testamentet.

De passager som ändras för att stämma överens med Bibel 2000 redovisas i huvudsak i kommentardelen i HBF 12 eller 16, däremot förbigås i tystnad de många fraser som ändras så att de vare sig stämmer överens med Bibel 2000 eller bibliska formuleringar. Arbetsgemenskapens ställer sig kritisk till dessa förändringar. Hit hör många av de fasta fraser som liturgin är uppbyggd av. ”I Faderns och Sonens och den heliga Andes namn” (Matt 28:20) kan bytas ut mot ”I Guds, den treeniges namn”. I förlåtelseorden följs inte Matt 9:2 och Luk 7:48, ”Dina synder är förlåtna”, utan skriver istället ”Du är förlåten”. Gloria inledd med citat ur Luk 2:14, men inte på alla ställen; lovsång 8 talar istället om ”Äran, äran tillhör Gud, vår skapare, frälsare, hjälpare”. Helig är traditionellt uppbyggd kring Jes 6:3 och Matt 21:9, men inte förslaget Helig 2, 3 och 4. Löftesordet 3 från Joh 1:9 har bara med ”så att Gud förlåter oss”, inte ”förlåter oss synderna” (eller ”våra synder”, HB 86).

I handboksarbetet borde det vara viktigare att oavsett översättning bevara sambandet mellan liturgin och Bibeln.

2. Inkluderande språk

Det andra direktivet i handboksarbetet är att eftersträva ett inkluderande språk. I vissa bemärkelser delar aKF detta arbete för ett inkluderande språk. De som firar liturgin behöver känna sig delaktiga – inkluderade. En del av detta är t.ex. hur en förbön formuleras, hur tilltalet i predikan är och vilken musik som används.

Den typen av perspektiv är dock inte det dominerande i handboksförslaget. Det inkluderande språket handlar mest om kön och att fjärma Gud från maskulina termer eller att tala om Gud ”bortom kön”. Vi noterar att den tidigare strategin varit att komplettera med nya texter för att uppnå dessa syften. Men i HBF 16 har även befintliga texter ändras i större utsträckning än tidigare, samtidigt som alternativ från HB 86 som är helt gångbara, men uppenbarligen inte passar i detta koncept, rensats ut (t.ex. prefation 1 för Trefaldighetstiden). Vi noterar särskilt att i princip samtliga nyskrivna texter i förslaget just är tillkomna för det inkluderande språkets skull – knappast någon ger en traditionell förståelse av Gud såsom Fader, Son och helig Ande.

Gud omtalas i förslaget påfallande ofta just som ”Gud” för att undvika ett ”han” eller ett ”Herre”, även när det är mest naturligt att tala om Gud med ett pronomen (han), står det ett upprepat ”Gud”. Texterna utarmas både teologiskt och stilistiskt. Familjegudstjänstens inledning ”Nu är Guds tid. Här i sitt hus sluter han in oss i värme och ljus” heter t.ex. i förslaget ”Nu är Guds tid. Här i sitt hus sluter Gud in oss ...”. Det leder till en sämre rytm (en kort stavelse ersätts av en längre) och ändrar en formulering som många – barn och vuxna – kan utantill.

När Svenska kyrkan söker efter ett annat språk för att tala om Treenigheten rör hon vid hjärtat i kyrkans bekännelse. Trons bärande mönster fanns till sin kärna redan i den urkristna trosregeln (*regula fidei* eller *regula veritatis*). I samtliga ekumeniska trosbekännelser – apostoliska, nicenska och athanasianska – bekräftas och bejakas detta trons mönster i bekännelsen till Fadern och Sonen och Anden.

En kristen tro kan aldrig *ersätta* Fader–Son–helig Ande med andra benämningar, men väl *komplettera* med andra beskrivningar och bilder. Strävan efter ett språk om Gud ”bortom kön” leder obönhörligen till att man ersätter den klassiska förståelsen av Treenigheten med någonting annat. Det betyder att man fjärmar sig från sin historia och kristendomens rötter. Därmed sågar Svenska kyrkan av den gren man själv sitter på.

Frånsett ett okvalificerat Gud arbetar förslaget t.ex. med ”Skapare–Jesus Kristus–helig Ande”, ”Skapare–Räddare–Tröstare” (Lovsång 6 och 7) eller ”Skapare–Frälsare–Hjälpare” (Lovsång 8). Det blir problematiskt när avsikten är att ta sig förbi Fader–Son–helig Ande och får teologiska konsekvenser. Att tala om Gud som Fader, Son och helig Ande är bl.a. att beskriva relationerna mellan de tre personerna i Treenigheten. Denna beskrivning är djupt biblisk och

möter oss i Jesu egen beskrivning av relationen till Fadern. Detta relationella perspektiv inbjuder också oss att ha en relation till Gud: att ha honom som vår Far, Jesus till vår bror och den helige Ande som vår hjälpare.

Att schematiskt omtala den första personen i Treenigheten som skapare, den andra som räddare/frälsare och den tredje som tröstare/hjälpare, riskerar att skapa en utarmad förståelse av den heliga Treenigheten. I förlängningen leder det till *modalism*, dvs. den fornkristna villolära som inte grundade trinitetsteologin i Guds *vara* utan i Guds *handlande*: Gud är där inte tre personer i ett väsen, utan det är närmast så människan uppfattar det hela genom att se på skapelse- och frälsningsverket. Även i trosbekännelserna uttrycks att kyrkan tror på ”Gud Fader allsmäktig, himmelens och jordens skapare”; ändå är det inte hela sanningen. Det är sant att Fadern är skapare – men det är också Sonen (”genom vilken allting är till”) och den helige Ande (”livgivaren”). Sonen är förvisso Frälsare – men även Fadern och den helige Ande. Och den helige Ande är tröstare/hjälpare – liksom Fadern och Sonen.

I den bön som Jesus lämnat efter sig lär han sina lärjungar att relatera till ”vår Fader”. Detta fadersnamn är inte en projektion av vissa (faders)egenskaper på det gudomliga. Istället består skillnaden mellan det allmänna ”Gud” och ”Fader” i att Fadern av evighet har fött Sonen; omvänt är den endast denne Son som uppenbarar Fadern. Det offentliga kristna bönespråket särskiljer sig genom att det riktas till Fadern genom Sonen i Anden, eller direkt till Sonen respektive Anden. När Jesus, Nya Testamentet och kyrkans liturgiska tradition talar om Gud är det som regel Fadern som avses (grek. Theos, lat. Deus).

I kommentardelen nämns som en särskild strategi att ersätta ”könsbestämda ord och uttryck om människa och Gud ... med könsneutrala uttryck”. Det markeras också att ”Denna strategi behöver ... vägas mot andra avvägningar så att inte bärande kristna föreställningar om exempelvis trinitetsläran och kristologin förändras.” Handboksförslaget når knappast upp till denna föresats. En teologisk genomgång av förslaget kan rimligen inte leda till någon annan slutsats än att trinitetsläran just förändrats.

3. Liturgiska och pastorala aspekter

I det utsända förslaget ska utformningen av den allmänna gudstjänsten (högmässa, mässa/gudstjänst) i större utsträckning än i den nuvarande handboken vara lokalt varierad, också vad gäller mässans ordinarium. Framför allt två saker framstår som problematiska.

(1) Genom en mängd olika varianter för i princip varje moment samt en stor möjlighet att välja vilka moment som ska förekomma, upphör definitivt tanken på att Svenska kyrkan ska ha ett gemensamt gudstjänstliv. Gudstjänsten blir ett legobygge man kan bygga ihop på sitt eget sätt. Effekten blir bl.a. att svenskkyrkliga gudstjänstfirare inte kommer att kunna känna igen sig mellan olika församlingar.

I förslaget finns visserligen en form av reglering för vad som måste finnas med i en högmässa eller i en huvudgudstjänst. Men det är svårt att tänka sig att en vanlig gudstjänstdeltagare har klart för sig vad som är huvudgudstjänst eller inte i ett enförsamlingspastorat med många kyrkor. Och även ordningen för högmässa innehåller så många möjliga undantag att det torde vara svårt att veta vad man går på om man ser ”högmässa” på församlingens hemsida.

(2) Möjligheten till flera olika alternativ när någon ensam läser/sjunger en text eller en bön – t.ex. prefationen, kollektbönen, eller textläsningarna – är knappast problematisk. Att däremot ha många olika – och mycket näraliggande varianter – på korta acklamationer eller texter som en församling rimligen kan utantill är däremot bekymmersamt.

Idag finns t.ex. bara ett svar efter en gammaltestamentlig läsning eller en epistel: ”Gud, vi tackar dig”. Alla som regelbundet firar gudstjänst i Svenska kyrkan torde kunna det utantill. I förslaget finns ytterligare ett alternativ: ”Gud, gör det ord levande ibland oss”. När man befinner sig i en annan kyrka än sin egen, kan man knappast veta vilket alternativ som ska användas utan att titta i agendan. Detsamma gäller t.ex. acklamationen ”Din död förkunnar vi (Herre)”, där ”Herre” är satt inom parentes. Att vissa formuleringar återkommer oavsett vilken av handbokens ordningar för huvudgudstjänst som följs, är en styrka i Svenska kyrkans gudstjänstliv idag. Det är olyckligt att detta sammanhållande band för kyrkan tunnas ut. I förlängningen är det heller ingenting som säger att präster/musiker i samma kyrka önskar använda samma alternativ. Riskerna är uppenbara att gudstjänstordningen i än högre utsträckning blir beroende av vem som tjänstgör. Igenkännandets glädje kommer att bli mindre med en ny handbok. Och osäkerheten kring vilken typ av gudstjänst man får – när man går i annan kyrka än sin egen – kommer dramatiskt att öka.

4. Kyrkorättsliga aspekter

Det utsända förslaget har knappast bearbetats ur kyrkorättsliga aspekter. Det kommer att bli svårt för en enskild präst och musiker att veta om man befinner sig inom eller utom

kyrkohandbokens reglering när det står att man ”i undantagsfall” t.ex. kan utelämna trosbekännelsen. Vad innebär ”i undantagsfall”?

Det finns uppenbarligen en förhoppning att en kyrkohandbok med många alternativ kommer att öka troheten mot kyrkohandboken. Vi menar att det motsatta snarare kommer att bli fallet. Eftersom alternativrikedomen är så stor och möjligheten att bygga sin egen gudstjänst är en grundtanke i förslaget, kommer det för många präster och musiker att bli naturligt att även gå utanför det som kyrkohandboken föreskriver.

Om handboksförslaget blir verklighet skulle även innebära att kyrkohandbokens ordningar är nödvändiga att använda vid samtliga mässor som firas, även veckomässor. Det innebär att det i varje mässa måste sjungas psalmer. Därmed skulle det vara t.ex. omöjligt att fira en stilla och helt igenom läst morgonmässa enligt Svenska kyrkans ordning – vilket många har lärt sig att uppskatta – eller en mässa med ungdomar där man uteslutande sjunger sånger som inte förekommer i Den svenska psalmboken.

5. Musikaliska aspekter

Arbetsgemenskapen noterar att – såsom vi och andra remissinstanser föreslagit tidigare – musiken i princip inte ska vara reglerad i kyrkohandboken enligt det föreliggande förslaget, utan att församlingarna, visserligen efter beslut av kyrkoherden, kan använda vilka melodier som önskas till den fastställda texten. Som en konsekvens av det borde dock kyrkohandboken, vad gäller mässans ordinarium, inte innehålla någon annan serie än den gregorianska, som ett uttryck för Svenska kyrkans liturgiska och musikaliska skatt. Det finns ingen anledning att premiera annan gudstjänstmusik. Denna kan däremot ges ut fristående, så att det klart framgår att den inte har någon särställning.

Vad gäller bearbetningen av den gregorianska musiken, kan aKF bara med sorg se hur styvmoderligt den frågan har skötts. Här finns ingen annan väg att gå än att börja om och göra rätt.

6. Ekumeniska perspektivet ännu en gång

Det finns inte längre något uppdrag i handboksarbetet att föra in ekumeniska översättningar av trosbekännelserna och Herrens bön. Arbetsgemenskapen beklagar att det på svensk mark inte finns en enhetlig översättning av den apostoliska och nicenska trosbekännelsen. Det hade varit ett värdefullt bidrag till den kristna enheten. På samma sätt hade det varit mycket

angeläget att på det svenska språkområdet etablera en gemensam ekumenisk översättning av den västerländska mässans liturgiska sånger.

Arbetsgemenskapen menar vidare att förslaget inte tar det ekumeniska perspektivet på tillbörligt allvar. Den prövning av liturgin ”i ljuset av den enighet om nattvarden som vi nu håller på att uppnå”, som det ekumeniska konsensusdokumentet *Baptism–Eucharist–Ministry* förpliktigar till, har inte gjorts i tillräcklig utsträckning (BEM nr III.28). Detta gäller framför allt frågan om nattvardsbönen, dvs. från ”Upplyft era hjärtan” till församlingens ”Amen” före Herrens bön. Oskicket att fira mässan i stympat skick, utan en fullständig och fullödig eukaristibön, är problematiskt av många skäl. Ett utelämnande av prefationen och sanctus etc. innebär en minimalisering av mässans innebörd och dess motiv för firande. Trots att Svenska kyrkan officiellt bejakat BEM-dokument har hon i sin förnyelse av gudstjänstböckerna inte lyckats implementera uppnådd konsensus. Det vore mycket olyckligt om Svenska kyrkan inte följer upp HB 86, som i sig var ett stort steg framåt, med att ytterligare fördjupa kyrkans enhet i mässans firande.

Borgåöverenskommelsen förpliktigar de enskilda kyrkorna – och därmed också Svenska kyrkan – till en fördjupning av gemenskapen kyrkorna emellan (jfr t.ex. § 33). Om en ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan ska kunna tjäna ett sådant syfte och Svenska kyrkan på allvar ska kunna vara en seriös ekumenisk samtalspartner behöver de ekumeniska och liturgivetenskapliga framsteg som skett under i synnerhet senaste 50 åren implementeras i en kommande handbok.

En fortsatt fördjupning av enheten står inte i motsättning till förnyelse; liturgin är inte ett arkaiskt museum. En teologiskt hållbar handbok för framtiden kräver dock en sammanhållen ecklesiologisk och liturgisk vision som ligger i linje med Svenska kyrkans tradition och vilja att vara en ekumenisk brokyrka.

Avslutning

Utöver ovanstående synpunkter kan också läggas andra teologiska aspekter på förslaget, t.ex. vad gäller konsekration och realpresens samt synd och nåd. För dessa och andra frågor hänvisas till bifogade artiklar av Mikael Isacson och Mikael Löwegren publicerade i Svensk Pastoraltidskrift, vilka är att uppfatta som även aKF:s ståndpunkter.

Med ovanstående synpunkter avstår därmed arbetsgemenskapen från att besvara remissens detaljfrågor. Vi noterar att de är utformade på ett sätt som ska befrämja ett positivt svar samt

att utgångspunkten är om de enskilda momenten kan få en sådan utformning som passar den lokala församlingen. Grundfrågan måste dock vara om förslaget uttrycker kyrkans tro, lära och bekännelse.

Arbetsgemenskapen menar – av skäl som ovan framkommit – att det inte behövs någon ny kyrkohandbok och avvisar föreliggande förslag till ny kyrkohandbok. Om det över huvud taget ska kunna antas och fungera som kyrkohandbok för Svenska kyrkan måste det först kraftigt bearbetas, åtminstone utifrån ovanstående aspekter.

Möln dal, Ryssby och Varberg den 2 maj 2016

För arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse

Björn Fyrlund

Ordförande

Mikael Isacson

Mikael Löwegren